

TÜRK TARİHİ YAZILIRKEN

ATATÜRK'ÜN ALÂKA VE GÖRÜŞLERİNE DÂİR HATIRALAR

Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı

Balıkesir Sayları ve T. T. K. Üyesi

Türk milletinin her sahada inkişafını programına koymuş olan Atatürk'ün, derli toplu bir Türk tarihi vücade getirmek için faaliyete geçmek istediklerini duymuştuk; filhakika bir müddet sonra bu düşünce ve mütaleaların kuvveden fiile çıktığı görüldü. Bu hususa dâir görüşülüp bir program tertibi maksadile o zamanki adı Ankara Türk Ocağı olan şimdiki Halkevi binasında ilk defa bir toplantı yapıldı; işe derhal başlanması ve çabuk bitmesi arzu ediliyordu; bu, acele yazılacak kısım Büyük Türk tarihinin anahatlarını ihtiva edecekti.

İşin ehemmiyet ve şumulünü kavrayanlar boyacı küpüne daldırıp çıkarma kabilinden acele bir Türk tarihinin yazılamıyacağımı ileri sürdülerse de sözlerine ehemmiyet verilmedi; cesaret edip vazife alanlar tarafından mikdarı pek mahdut olarak (Türk Tarihinin Ana hatları) ismi altında 1930 da bir cilt neşredilmişti; mecmuu orta kıt'ada altı yüz sahife tutan bu eserde Osmanlı tarihine elli sahifelik bir yer ayrılmıştı; kitabın sonunda müracaat edilen yüze yakın eserin içinde maalesef Osmanlı tarihine ait müstakil bir kitap yoktu; bununla beraber ana hatlarındaki osmanlılara ait malûmatın çocukluğumuzda mekteplerde okuduğumuz merhum Abdurrahman Şeref Beyin Osmanlı tarihinden alınarak yeni bir şekilde işlenmiş olduğu göze çarpıyordu; bu kısmı yazan cesur tarih âliminin Mansuri zâde Mustafa Paşa merhumun (Netayicülvukuat) isimli eserinden dahi haberi olmadığından ona olsun müracaat mümkün olmamıştı.

Atatürk diğer bir çok kısımları da aşağı yukarı Osmanlı tarihine benzeyen bu kitabı okudu ve beğenmedi; hakikaten pek sathi idi. Yanlışları çoktu; hususiyle son zamanlara ait ve vesikası bol olan devirler, okuyanları müteessir edecek derecede hatalı idi. Bunun üzerine işe tekrar başlanmak lüzumu hasıl oldu. Bundan başka Türk tarihini yazacak olanların kendi sahalarında çalışmalarını şıkkı kabul

edildi; çünkü Ana hatlarını yazmış olan arkadaşlardan bazıları bir kaç kısmı birden alıp bilmedikleri kısımlar üzerinde de kalem yürütmüşlerdi; nitekim ilk kitap bu yüzden pek noksan ve pek yanlış olmuş, bereket ki yüz nüsha kadar basıldığından ortalığa yayılmıştı. Atatürk'ün bu arzusunun gelip geçici zannedilmesi için ciddi tutulmamasına sebep olmuştu. Halbuki iş hiç'te öyle çıkmadı.

Atatürk bu ilk tecrübeden sonra acele bir tarih yazmanın hatalı ve noksan olacağını ve bir çok kitap ve vesikaya müracaat icap eylediğini ve ancak bu suretle ilmî şekilde bir Türk tarihi yazılabileceğini takdir ettiklerinden bu suretle Türk tarihi yazılması yeni ve müsmir bir yola girmiş oluyordu.

Türk Tarih Kurumunun bundan sonraki mesâisi herkesin ihtisası dahilindeki kısımları yazmasile geçmiştir; yazılan kısımlar parça parça yazarlar tarafından okunmuş ve tenkit edilmekte bulunmuştu. Bu tezlerin ilk okunuşlarında Tarih Kurumunun Hâmisi Atatürk bizzat içtimaa riyaset buyurmuşlardı; bir aya yakın bir zaman her gün saat dörtten gece yarısına kadar Çankayada Atatürk'ün kütüphanelerinde devam eden bu okuyuşlarda Hâmi Reisimiz mutalea ve tenkitleri büyük bir alâka ile dinlerler, müsbet vesikalara istinaden yazılmış olan tezleri takdirle karşılarlar; indî ve makale tarzında istinâden yazılmış mutalealara hiçbir kıymet vermezlerdi. Merhum bir arkadaşımın Osmanlı devletinin müessisi Osman Beyin hakikaten mevcut olup olmadığı hakkındaki sathî yazısına karşı yapılan itirazlara epi gülüşler ve yeniden yazılmasını emir buyurmuşlardı; arkadaşımız bu yazısında önünde ehemmiyetli kaynaklar varken bunların hiçbirisini nazarı dikkate almayarak Osman Gazinin mevcudiyeti hakkında şüpheye düşmüş, ötekine berikine sormuş, müsbet bir neticeye vâsil olamıyarak bu zatın var olup olmadığına tereddüt göstermişti.

Kendisinin iştilal etmediği sahada ve bundan başka müracaat edilecek membaları bilmediği halde arkadaşımızın sırf bir görüş ve gösteriş yapmak maksadile ortaya attığı bu fikir dinliyenleri hem güldürmüş ve hem de hayrete düşürmüştü; ben, münakaşayı alâka ile dinleyen Atatürk'ten söz alarak Osman Bey var mı yok mu bahsinin bektâşi ile hoca hikâyesine benzediğini söylemiş ve epi gül-müştük. Bu yazı arkadaşımız için bir ders olmuş, bundan sonra bilmediği sahada yeni bir tecrübeye girişmekten kendisini menetmişti.

İşte bu gibi hatalara ve gülünç mevkie düşmemek için Türk tarihini yazmakta olan her bir arkadaş esaslı surette tetebbuatta bulunmağa kat'î surette lüzum görmüş ve bu işi başaramıyacak olanlar yavaş yavaş çekilmeğe başlamışlardı; bu cümleden olarak

vesikası pek mebzul olan ve altı buçuk asır devam eden Osmanlı tarihinin öyle yarım asır evvelki mektep tarihinden naklen yazılmıyacağı anlaşıldığından bunun siyasi, iktisadi, medeni vesaire kısımlarının ayrı ayrı mütehasşısalar tarafından deruhte edilmesi lüzumu hâsil olmuştu.

Atatürk'ün himaye ve murakabesi altında bulunan Tarih Kurumu işte bu suretle ve evvelki acelenin zıddına olarak ağır ağır yeni vesika ve yeni membalara müracaat sûretile yazılışa devam etti. Atatürk bundan dolayı toplu bir halde büyük bir Türk tarihinin yazılmasının uzun zamana mütevakıf olduğunu düşünerek vazife alan her arkadaşın yazdığı kısmın kendi imzası altında Tarih Kurumu tarafından neşrolunarak onu hariçte okuyacakların tenkidine arzedilmesini emrettiklerinden bu suretle yazılmış olan bazı kısımlar neşredildi.

*
**

Atatürk'ün vesikalara ehemmiyet vermek hususundaki ısrarı bizim için çok hayırlı olmuştur, bu sâyede en eski devirlere ait hafriyat ve keşifleri havi yeni yeni kitaplar getirtilerek tetkik edilip geniş istifade yolları açılmıştı, son kısımlara yani Osmanlı tarihine ait en mebzul vesikaları havi Başvekâlet arşivi pek mühim kayıtlarla dolu olduğundan bunlarla basma ve yazma tarihlerin karşılaştırılması son devirler tarihinin yanlışlıklarını tashihe medar olmuştu.

Millî Şef İsmet İnönü'nün Başvekâletleri zamanında kadrosu tevsi olunarak tasnif faaliyeti arttırılan ve her sene daha ziyade ehemmiyet verilen Arşiv dairesindeki vesikalar karşısında gelişi güzel bir Osmanlı tarihi yazılmasının ne kadar hatalı olacağı görülmektedir.

Atatürk bir gün Dolmabahçe Sarayında mektepler için yazılan dör cilt kitaptan Osmanlı tarihine ait olan üçüncü cildin basılmadan evvel müsveddelerini tetkik ederlerken ehemmiyetli bir nokta nazarı dikkatlerini celbetmiş, düşünmüşler, burada mühim bir yanlışlık görmüşler, Osmanlı tarihini yazan merhum Yusuf Akçurayı davet ederek göstermişlerdi.

Yusuf Akçura tarihlerdeki kaydın böyle olduğunu söylemişlerse de Atatürk malûm nüfuzu nazarlarile kat'iyyen böyle bir şey olamayacağında ısrar etmişler ve nihayet yapılan tetkikat neticesinde Atatürk'ün isabetli görüşüyle yanlışlık tashih edilmişti. Bu, münakaşayı mücib olan bahis, Yeniçeri teşkilâtının Orhan veya Murat 1 zamanlarından hangisinde vücade getirildiğidir.

Osmanlı tarihini bilmeyen ve yazdığı bu kısmı da ibarelerini değiştirmek suretile Abdurrahman şeref Bey merhumun (Tarihi Devleti Osmaniye) isimli mektep kitabından alan Yusuf Akçura merhum, Osmanlılardaki Devşirme ve Yeniçeri teşkilâtını Orhan Bey zamanında göstermişti; onun mehozına göre 1329 da Yeniçerilik ihdas edilmiş ve Anadolu ve Rumelideki ilk Osmanlı fütuhâtı Yeniçerilerle yapılmıştı; işte Atatürk bunun doğru olamayacağını iddia eylemişler, bir sene evvel ihdas edilen Yeniçeriliğin bir sene sonra müslüman olarak feâliyete iştirak ile ilk Anadolu fütuhâtında âmil olamayacaklarını ve henüz ortada Rumeli fütuhâtı olmadığından esir elde edip Yeniçeri yapmanın imkân dahilinde bulunmadığını isabetli olarak beyan etmişlerdir.

Merhum Yusuf Akçura bu mutaleaya karşı cevap verememiş, tarihlerdeki malûmatın kendisinin yazdığı şekilde olduğunu söylemekle iktifa etmişti. Filhakika bir kısım Türkçe tarihlerle Hammer vesair ecnebî tarihlerindeki mutalealar bir sehiv neticesi olarak birbirlerinden naklen Yeniçeriliği Orhan zamanında göstermişlerdi.

Atatürk'ün görüşü doğru idi. Çünkü Yeniçeri ocağının kurulması, Murat 1 zamanında olup bu da iptida Rumeli harplerinde elde edilen esirlerin Anadolu da Türk çiftçileri yanında bulundurulup müslüman ve Türk âdetlerini ve Türkçeyi öğrenmelerini müteakıp Acemi ocağına kayıtları ve burada da terbiyeden sonra Yeniçeri olmaları üzerine vücade gelmişti. Tarihçileri yanlışlığa sevkeden şey Orhanın emrile yapılan ve Yeniçeriler gibi piyade olan yaya teşkilâtile ocak teşkilâtının birbirine karıştırılmış olmasından ileri geliyordu.

İşte Atatürk birinci derecedeki vesikaların gösterdikleri doğru ve isabetli yolu büyük bir alâka ve dikkatle bulmuşlardır ki bu inceleme kendilerinin tarihle sırf geçici ve şöyle bir vakit geçirici kabildinden bir arzu ile meşgul olmadıklarını göstermek için bâriz bir misaldir.

Atatürk tarih bilmeden lâf olsun diye mutalea serdedenlerden hoşlanmazlar ve her hangi bir hâdiseye veya vak'anın olduğu gibi tasvirini isterlerdi; bir akşam sofralarında tarihten bahsedilirken tarih bilmeden, ulu orta cesurâne bir hükümdarı muahaze yollu söz söyleyen birine:

Ben de pek tarih bilmem amma, aklımda kaldığına göre bu şöylediklerinde isabet olmasa gerek, demişler ve sofrada bulunanlardan bir arkadaşa hakikatin izahını emir buyurmuşlardı.

Yine bir akşam bir görüşme esnasında (Mimar Sinan) a dair hazırlanmakta olan eser hakkında mutalealar serdedilirken söz Mimar

Sinanın yüksek kabiliyet ve dehasına intikal etmişti; Atatürk bunun üzerine, evet Koca Mimar Sinanı, Mimar Sinan yapan Kanunî Sultan Süleyman ile Lûtfi Paşadır sözlerle tam tarihî bir hakikate el koymuşlardı.

Son zamanlarda korkaklık veya bilmediğim bir maksada mebni tarihî hakikatleri söylemiyerek eslâfı daima muaheze etmek ve bütün tarihî şerefleri görmek istemiyen bazı şahısların kast veya cehil neticisi olarak söyledikleri ve yazdıkları şeyler gençliği ecdadımızın mefahirile dolu olan millî tarihten soğutacak dereceye getirmişti. Son tarih kongresinde Kurumumuz Asbaşkanı muhterem Bayan Âfetin (Türk Osmanlı tarihinin karakteristik noktalarına bir bakış) adlı kıymetli tetkikinin kendileri için iyi bir direktif olduğunu bazı muallimlerden duymuştum. Sebebini sorduğum zaman kendilerinin Osmanlı tarihini hakikî cephesile tetkik etmekten çekindiklerini söylemişlerdi. Atatürk birgün hâdiseleri taglit edenlerden bahsettikleri zaman müverrihin yazdığı devre iyice hulûl edererek vakıaları bitarafane tetkik eylemesini söylemişler, bu tarz müverrih için yorucu ve üzücü olmakla beraber en ehemmiyetli ve en isabetli bir yol olduğunu beyan etmişlerdi.

*
* *

Atatürk, Tarih Kurumile daimî surette alâkadar olurlar; faaliyetlerini takip ederler ve İstanbula gelirlerken beraberlerinde getirirler ve Dolmabahçe Sarayındaki dairelerde heyetin çalışmalarını isterlerdi. Son zamanlarında dahi bu alâkayı kesmemişlerdi. Vefatlarından birkaç ay evvel İstanbulda Savarona Yatında tedavi altında bulunurlarken bile heyetten bazı arkadaşları Yata davet ile tarih faaliyetini görüşmek istemişlerdi. Toplanıp gideceğimiz saatte rahatsızlıkları arttığından görüşmek başka bir güne talik edilmişti; maalesef bu mevut gün hastalığın artması dolayısıyla bir türlü gelmemiş ve gelememişti.

Atatürk ölüm döşeginde bile tarih Kurumunun faaliyetile alâkadar oldular; müzakere edilen şeyler hakkında izahat alırlardı; kendilerinden sonra da bu işin devamını büyük bir arzu ile istiyorlardı. Bunu teyid ederek servetlerinin bir kısmının Tarih Kurumuna verilmesini vasiyetnamelerine kaydettirmişlerdi.

Biz Ebedî Şefin aziz hatıralarını hürmetle anarken andan sonra da aynı gayeyi takip için Tarih Kurumunu benimseyen Millî Şef İsmet İnönü'nün yüksek himayesile müteselli olmakta, ve bu samimî sevgi ve himaye ile şeref ve iftihar duyarak vazifemize devam etmekteyiz.

